

CU PRIVIRE LA STUDIAREA PREDĂRII PARTICIPIULUI RUS ÎN ȘCOLILE ROMÎNEȘTI

DE

DOINA LOSNER

Principiul educativ și principiul învățaturii conștiente sînt principiile de bază ale metodicii sovietice, și tocmai datorită lor ea se deosebește în mod radical de metodică burgheză. Studiarea conștientă a limbii ruse presupune înțelegerea de către elevi a tuturor fenomenelor de limbă pe care le întîlnesc. În vederea realizării cu succes a acestui scop, se recomandă folosirea metodei comparative, adică a confruntării faptelor de limbă din rusă și romînă. Comparația trebuie făcută ori de cîte ori se constată analogii evidente și chiar atunci cînd există deosebiri. Înțelegerea lor contribuie la o însușire mai temeinică și mai grabnică a gramaticii ruse.

Bazați pe această metodă vom încerca să înfățișăm în cele ce urmează unele aspecte ale predării participiului, scoțînd în evidență asemănările și mai ales deosebirile dintre participiul rus și participiul romîn.

Caracteristic pentru folosirea participiului în rusește este faptul că el aparține limbii scrise. Explicația o găsim în istoria acestui mod, și anume în faptul că principalele categorii ale participiului fac parte din elementele limbii literare ruse care au fost împrumutate din vechea limbă slavă.

L. M. Lomonosov arată în « Gramatica rusă » că participiul provine de la verbele de origine slavă și este folosit numai în scris, mai ales în poezie. L. M. Lomonosov considera că nu se poate admite formarea de participii de la verbele pur ruse care nu sînt de origine slavă¹. (Astăzi restricția despre care vorbește Lomonosov a fost înlăturată).

¹ L. M. Lomonosov, *Lucrări de filologie, 1739—1758*, vol. 7, p. 496. Ed. Acad. de Științe a U.R.S.S., Moscova, Leningrad, 1952.

În limba rusă contemporană principalele categorii ale participiului lung sînt productive și se formează de la orice verbe. Cel mai puțin răspîndit este participiul pasiv prezent, dar și acesta este productiv la unele tipuri de verbe, de exemplu:

Формируемый, хранимый, засоряемый etc.

Întrucît participiul lung contribuie la conciziunea vorbirii, permițînd înlocuirea unor propoziții secundare, el este folosit pe scară largă în limba scrisă. În literatura științifică și în publicistică se folosesc adesea construcții cu participiu. Să se compare

{ Слава Советской Армии, которая освободила нашу родину.
Слава Советской Армии, освободившей нашу родину.

După cum am spus mai sus, în limba vorbită participiul se întîlnește destul de rar, (afară de participiul pasiv trecut de exemplu напечатан «scris», решён «hotărît», налит «turnat»).

Pe de altă parte, din cele patru forme de participiu numai participiul pasiv trecut are un echivalent în limba romînă. Din această cauză însușirea participiului în rusește este foarte anevoiasă pentru romîni.

Elevii trebuie să învețe să distingă între ele diferitele forme de participii și să înțeleagă funcțiunea fiecăreia dintre ele.

În acest scop, profesorul trebuie, în primul rînd, să le explice noțiunea de participiu. El le va atrage atenția asupra dublului caracter al acestei categorii gramaticale, despre care L. M. Lomonosov scria: «Aceste forme verbale servesc la prescurtarea vorbirii, posedînd forța și a numelui și a verbului».

Problema trebuie lămurită cu ajutorul analizei unor exemple concrete. De pildă:

1. Рабочие, строящие стадион «23 Августа», закончили работу в срок.
2. Молодежь, воспитываемая Румынской Рабочей партией, принимает активное участие в строительстве социализма в нашей стране.

Analiza acestor exemple arată că participiile строящие воспитываемые 1) sînt forme ale verbelor строить și воспитывать 2) că ele se referă la substantivele рабочие și молодежь fiind atribute ale acestora și acordîndu-se cu ele în gen, număr și caz; ele se comportă deci ca niște adjective.

Analiza arată că participiul, ca și adjectivul, indică o însușire a obiectului, dar spre deosebire de adjectiv, însușirea pe care o indică participiul arată o acțiune sau o stare a obiectului: строящие рабочие, воспитываемая молодежь arată o acțiune.

Subliniem că spre deosebire de adjectiv, însușirea pe care o indică participiul este legată de timp. Adjectivul poate să indice orice însușire a obiectului de exemplu: Лампа новая, старинная, тяжёлая, всячая etc., pe cînd participiul nu poate să indice decît o însușire a obiectului legată de o acțiune sau stare.

Сă се compare { *висячая лампа* participiu
висячая лампа adjectiv

În expresia «висящая лампа» este vorba de o lampă care atâră în momentul de față, pe cînd în expresia «висячая лампа» este vorba de o lampă construită spre a fi atîrnată, indiferent dacă ea atîră sau nu acum sau în alt moment.

După ce s-a explicat că participiul întrunește însușiri verbale și nominale, este necesar să se dea cît mai multe exemple. Se va face și analiza unor texte pu prea lungi, care conțin un număr destul de mare de participii și de adjective: în școlile medii ar putea fi analizat, de pildă, textul următor:

Упражнение: Найдите в тексте причастия и прилагательные. Устно объясните, чем отличаются причастия от прилагательных.

1. При свете висячей лампы читать труднее, чем при свете настольной. 2. Лампа, висячая на шнуре, погасла. 3. Горячая свеча тускло освещает комнату. 4. Горючие газы обладают свойством воспламиняться. 5. Стоячая вода покрывается тиной. 6. Течением снесло стоящую у берега купальню. 7. Работа вагоновожатого требует сидячего положения. 8. Сидящий впереди ученик сдал первым контрольную работу. 9. Лежащего не бьют. 10. Лежащий на дороге огромный камень мешал движению. 11. На бледном личике девочки появилась слабая улыбка. 12. Лицо девочки, побледневшее от волнения, изобразило испуг¹.

Spre a înlesni elevilor studierea participiului trebuie arătat că, spre deosebire de limba romînă, în care participiul singur nu se întrebunțează decît la diateza pasivă (o piesă *lăudată*, o sală *pavozată*) în limba rusă există patru forme de participiu, dintre care participiul activ prezent și trecut și participiul pasiv prezent nu pot fi traduse ca atare în romînește. Pentru a reda aceste forme, recurgem în traducere la propoziții secundare atributive. De exemplu:

1. Сидящий на первой парте ученик читает громко.
Elevul care stă în prima bancă citește cu voce tare.

2. Сидевший на первой парте ученик читал громко.
Elevul care stătea în prima bancă citea cu voce tare.

3. В организуемый кружок русского языка записалось десять человек.

În cercul de limba rusă care e în curs de organizare s-au înscris zece oameni.

4. Кружок русского языка, организованный недавно работает еженедельно.

Cercul de limba rusă organizat nu de mult lucrează săptămînal.

După cum se vede, numai în ultimul exemplu participiul a putut fi tradus tot printr-un participiu.

Din această cauză, se observă la elevii romîni tendința de a întrebunța în rusește propoziții secundare atributive în locul participiilor.

¹ К. I. Gornitkaia și К. N. Orlovskia Sbornik uprajnenii po ruskomu iaziku. Trudrezervizdat, Moscova, 1953.

Pentru a înlătura acest neajuns este indicat să se dea elevilor exerciții în care ei vor înlocui propozițiile secundare atributive prin construcții cu participiul.

De exemplu: Поднялся туман, который скрыл речку и луг.

— Поднялся туман, скрывш й речку и луг.

În ambele limbi participiul pasiv poate avea în propoziție fie funcțiune de atribut, fie funcțiune de predicat.

În rusește se întrebuițează în primul caz forma lungă a participiului pasiv trecut, iar în al doilea caz se întrebuițează de regulă forma scurtă. De exemplu:

1. Украшенный флагами зал находился на первом этаже.

Sala pavoazată cu steaguri se află la etajul I.

2. Зал был украшен флагами.

Sala a fost pavoazată cu steaguri.

În primul exemplu participiul are funcțiunea de atribut (украшенный зал), iar în al doilea — de predicat (был украшен). Formei scurte în limba rusă îi corespunde în românește perfectul compus, în alcătuirea căruia intră participiul *pavoazat* (*A fost pavoazată*).

Este indicat să se dea elevilor exerciții care să cuprindă atât participii cu funcțiune de atribut, cât și participii cu funcțiune de predicat. De exemplu:

a) să se copieze propoziții, subliniindu-se participiile lungi cu o linie, ar cele scurte cu două linii. Să se arate funcțiunea lor sintactică.

b) Să se înlocuiască participiile lungi din expresiile: 1) Прочитанная книга, 2. выполненное задание книга прочитана, задание выполнено prin participii scurte. Să se construiască cu acestea din urmă propoziții (de exemplu: книга была прочитана всеми учениками).

Explicînd formarea participiilor, se va arăta că în limba romînă participiul are forme deosebite după conjugare, de exemplu:

Conj. I-a

a lega — legat(at)

Conj. III-a

A face — făcut(ut)

Conj. II-a

a vedea — văzut(ut)

Conj. IV-a

A privi — privit(it)

În limba rusă însă, numai participiul prezent (activ și pasiv) variază după conjugare. El se formează de la pers. III plural, prin adăugarea sufixului — ущ, — ющ (conj. I); — ащ, — ящ (conj. II).

Действ. причастие настоящего врем.

I спряж.

читают — читающий (суф — ющ)

пишут — пишущий (суф — ущ)

II спряж.

видят — видящий (ящ)

слышат — слышащий (ащ)

Страдательное причастие наст. врем.

читаемый (суф — ем)

видимый (суф — им)

În ceea ce privește participiul trecut el se formează de la infinitiv, în același fel la ambele conjugări. De exemplu:

Действ. причастие прошедшего врем.

читать — читающий (суф — вщ) видит — видевший (суф — вщ)
нес — несший (суф — ш)

Страд. причастие прошед. врем.

прочитать — прочитанный (суф — нн) увидеть — увиденный (-енн)
мыть — мытый (суф — т)

Trebuie subliniat faptul că în limba rusă formarea participiului depinde de aspect și de caracterul tranzitiv sau intransitiv al verbului.

Numai verbele tranzitive (переходный глаг.) au toate cele patru forme ale participiului. De la verbele intransitive (непереходный глаг.) poate fi format numai participiul activ. De exemplu, de la verbul ОТДЫХАТЬ «а se odihni» se pot forma numai отдыхающий (prezent) și отдыхавший (trecut).

Paralel cu studierea teoretică a participiului elevii vor trebui să se deprindă a-l folosi în practică.

Pentru a scrie corect participiul diferitelor verbe se cere: să știi de ce conjugare este verbul respectiv, să cunoști sufixele cu ajutorul cărora se formează participiile, să știi seama dacă participiul respectiv are sau nu prefix și să acorzi participiul cu substantivul pe care îl determină.

Principalul este să deprindem pe elevi să vadă imediat cu ce substantive din propoziție trebuie să se acorde participiul. În acest scop, li se vor da propoziții cu participii fără terminații, urmînd ca acestea să fie completate în scris de către elevi. De exemplu:

Оратор, высказав... пожелание народа, говорил восторженно.

Un alt tip de exercițiu pentru acord cuprinde propoziții în care elevii trebuie să înlocuiască substantivul existent (pe care îl determină participiul) cu un altul, diferit ca gen, caz sau număr. Această înlocuire atrage după sine modificarea terminației participiului. De exemplu:

1. Завод выпускающий машины.
2. Фабрика выпускающая... машины.
3. Мы подходили к зданию, стоящему у подножья горы.
4. Мы выходим из здания, стоящ... у подножья горы.

Participiul la diateza reflexivă prezintă serioase dificultăți, deoarece terminația care se schimbă după gen, număr sau caz nu se află la sfîrșitul cu-

vîntului, ci la mijlocul lui, înainte de particula «ся». Pentru a învinge această dificultate elevii trebuie să facă exerciții de declinare a participiului la diateza reflexivă combinat cu un substantiv. De exemplu: строящийся завод и строящаяся фабрика.

Profesorul va sublinia mai departe faptul că în limba rusă participiul reflexiv se formează cu ajutorul particulei «ся», pe cînd în limba romînă acestui participiu îi corespunde o formă analitică. Să se compare: строящаяся фабрика. «fabrica care se construiește».

Pentru ca elevii să-și îmbogățească limba prin întrebuintarea participiului și a construcțiilor cu participiul, se recomandă folosirea lecțiilor de citire, paralel cu cele de gramatică.

La sfîrșitul predării grupului de ore consacrate participiului, este indicat să se dea o lucrare de control. Se va dicta un text cu numeroase și variate participii, pe care elevii le vor sublinia și explica. Greșelile făcute se vor analiza apoi în clasă. Dăm un model de text pentru dictare:

ГРОЗА

«Незабываемое впечатление оставила гроза в деревне. Началась она вечером. Светлая заря, ещё не закрытая черной приближающейся тучей, озоряла розовым светом нашу спальню. Вдруг страшный громовой удар потряс весь дом, и полил дождь, не прекращавшийся в течение целого часа. Не смолкавшие ни на минуту раскаты грома сковали нас и держали в состоянии непрекращавшегося страха. Казалось, что какая-то сила снесет наш домик, стоящий на высоком берегу реки и ничем не защищённый от ветров. Когда мой испуг прошел, я принялся расспрашивать отца, что такое молния, отчего она закигается, отчего гремит гром».

(По Аксакову)